

HET LEVEN VAN DE PLANTEN

Emanuele Coccia

Het leven van de planten

—

*Een metafysica
van de vermenging*

Vertaald uit het Frans door Pieter Boulogne

Editie Leesmagazijn 2021

Ter nagedachtenis van Matteo Coccia (1976-2001)

© 2 0 1 6
E D I T I O N S
P A Y O T
& R I V A G E S
© 2 0 1 8
E D I T I E
L E E S
M A G A Z I J N

This book is published by arrangement with Literary Agency
Wandel Cruse, Paris

NUR: 730 ISBN: 978-90-831727-2-9 Alle rechten voorbehouden.
Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of openbaar
gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij mechanisch, elek-
tronisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Van mijn veertien tot mijn achttien jaar vertoefde ik geïsoleerd op het platteland van Midden-Italië, als leerling van een provinciale landbouwschool. Ik was daar om een 'echt vak' te leren. In plaats van me te wijden aan de studie van klassieke talen, literatuur, geschiedenis en wiskunde, zoals mijn vrienden deden, bracht ik mijn adolescentie door met de neus in boeken over botanica, plantenziektkunde, landbouwchemie, tuinbouw en entomologie. Op deze school draaide alles rond planten, hun noden en ziekten. Deze langdurige dagelijkse blootstelling aan wezens die aanvankelijk zo ver van mij af stonden, heeft mijn wereldbeeld onuitwisbaar beïnvloed. In dit boek probeer ik ze nieuw leven in te blazen: de ideeën die ontstaan zijn tijdens die vijf jaren van contemplatie van hun natuur, stilte en ogenschijnlijke onverschilligheid tegenover alles wat wij 'cultuur' noemen.

Vast staat dat er slechts één substantie is, die niet enkel alle lichamen maar ook alle zielen en geesten gemeen hebben, en dat zij niets anders is dan God. De substantie waaruit elk lichaam gevormd is, heet stof; de substantie waaruit elke ziel gevormd is, heet rede of geest. En vast staat dat God van alle geesten de rede is en van alle lichamen de stof.

—David de Dinant

This is a blue planet, but it is a green world.

—Karl J. Niklas

Inhoud

I	13
Proloog	
1 Over planten, of de oorsprong van onze wereld	
2 De uitbreiding van het domein van het leven	
3 Over planten, of het leven van de geest	
4 Voor een natuurfilosofie	
II	37
Theorie van het blad. De atmosfeer van de wereld	
5 Bladeren	
6 <i>Tiktaalik roseae</i>	
7 In open lucht: ontologie van de atmosfeer	
8 De adem van de wereld	
9 Alles zit overal in	

III	97
Theorie van de wortel. Het leven van de hemellichamen	
10 Wortels	
11 De hemellichamen reiken het diepst	
IV	121
Theorie van de bloem. De vormen van de rede	
12 Bloemen	
13 Het geslacht is de rede	
V	137
Epiloog	
14 Over speculatieve autotrofie	
15 Als een atmosfeer	
Dankwoord	153
Eindnoten	155
Nawoord van de vertaler	177

I

Proloog

1
Over planten,
of de oosprong van onze wereld

We spreken er amper over. Hun namen ontsnappen ons. De filosofie heeft hen altijd links laten liggen, meer nog uit minachting dan uit onoplettendheid.¹ Ze vormen het ornament van de kosmos, de bijkomstige, kleurrijke aberratie die in de marges van het cognitieve veld haar scepter zwaait. Onze hedendaagse metropolen zien hen als tierelantijntjes. Ze vinden een onderkomen buiten de muren van de stad, als onkruid. Of ze bestaan als objecten van massaproductie. Planten zijn de immer gapende wonde van het metafysische snobisme dat vormgeeft aan onze cultuur. Ze belichamen de terugkeer van wat we verdrongen hadden. We hebben ons van hen ontdaan om ons anders te kunnen voelen: rationele mensen, spirituele wezens. Ze zijn de kosmische tumor van het humanisme, het afval dat de absolute geest maar niet weet uit te roeien. Ook de levenswetenschappen lopen er in een bocht omheen. ‘De hedendaagse biologie, geënt op onze basiskennis over het dier, houdt zo goed als geen rekening met planten.’² ‘De literatuur over evolutie hanteert een zoöcentrische standaard.’ Biologiehandboeken behandelen planten ‘met tegenzin, als versieringen van de boom des levens, en niet als de vormen die deze boom doen overleven en groeien’.³

Hier speelt meer dan een epistemologische lacune:

Eindnoten hoofdstuk 1 vanaf pagina 155

‘omdat we zelf dieren zijn, identificeren we ons veel sneller met andere dieren dan met planten.’⁴ Zo ijveren wetenschappers, de radicale ecologie en de burgermaatschappij al decennialang voor de bevrijding van dieren.⁵ De afschaffing van het tussenschot tussen mens en dier (de antropologische machine waarover de filosofie spreekt⁶) is onder intellectuelen gemeengoed geworden. Niemand lijkt daarentegen vraagtekens te willen plaatsen bij de superioriteit van het dierlijke leven ten opzichte van het leven van de planten. Het recht op leven en dood van dieren primeert op dat van planten: een leven zonder persoonlijkheid en zonder waardigheid verdient geen empathie of toepassing van het moralisme waartoe wij, hogere wezens, ons kunnen bewegen.⁷ Ons dierenchauvinisme⁸ weigert om buiten de lijntjes te kleuren van ‘de taal der dieren die plantenwaarheden maar moeilijk kan plaatsen’.⁹ In die zin is de strijd voor een gelijke behandeling van alle dieren, zonder onderscheid tussen de bestaande soorten, een soort antropocentrisme met geïnternaliseerd darwinisme: het menselijk narcisme is gewoon uitgebreid naar het volledige dierenrijk.

Zij malen niet om deze aanhoudende verwaarlozing: ze koesteren een soevereine onverschilligheid tegenover de wereld der mensen, de cultuur der volkeren, de elkaar afwisselende koninkrijken en tijdsperken. Planten lijken afwezig, als waren ze ondergedompeld in een langdurige, doffe chemische slaap. Ze hebben geen zintuigen, maar afgesloten zijn ze allerminst: geen enkel andere wezen behoort meer tot de omringende wereld dan zij. Ze hebben geen ogen of oren om

de vormen van de wereld te onderscheiden, om haar beeld te vermenigvuldigen met de iriserende* kleuren en klanken die wij haar toedichten.¹⁰ Maar ze nemen deel aan de wereld in haar totaliteit, in alles wat ze tegenkomen. Planten lopen niet, kunnen niet vliegen: het ligt niet in hun macht om een bepaalde plaats boven de rest van de ruimte te verkiezen, ze moeten het stellen met waar ze zijn. Voor hen verkruint de ruimte niet tot een heterogeen krachtenspel van geografieën. De wereld zit gebald in het stukje grond en lucht dat ze innemen. Anders dan bij de meeste hogere diersoorten gaan ze geen selectieve relatie aan met wat hen omringt. Aan de wereld die hen omgeeft worden ze onophoudelijk blootgesteld—ze kunnen niet anders. Het leven van de planten is integrale blootstelling, in absolute continuïteit. Het is helemaal één met de omgeving. Om op de wereld zo veel mogelijk aan te sluiten, ontwikkelen ze een lichaam dat meer op oppervlakte dan op volume gericht is: ‘Een typisch kenmerk van planten is hun bijzonder hoge oppervlakte/volume-verhouding. Het is dankzij deze grote oppervlakte, die zich letterlijk in de omgeving uitstrekt, dat planten erin slagen om de voor hun groei noodzakelijke, in de ruimte verspreide voedingsbronnen te absorberen.’¹¹ Hun bewegingsloosheid is de keerzijde van hun integrale aansluiting op wat hun toekomst, op hun omgeving. De plant kan onmogelijk gescheiden worden—*noch fysiek, noch metafysisch*—van de wereld die haar herbergt. Ze is de meest intense, radicale en pragmatische vorm van het *In-der-Welt-sein* (in-de-

* Iriseren, hier overdrachtelijk gebruikt, is het natuurkundige verschijnsel waarbij kleuren veranderen afhankelijk van de hoek van waaruit ze worden waargenomen. (Noot van de vertaler)

wereld-zijn). Door onze vragen tot planten te richten, kunnen we beter begrijpen wat het *In-der-Welt-sein* voor iets is. Planten belichamen de meest directe en elementaire band die het leven met de wereld kan aangaan. Daarnaast is het ook zo dat wanneer we de wereld in haar totaliteit willen beschouwen, planten de zuiverste observatiepost blijken. Onder de zon of de wolken, zich mengend met water en wind, is hun leven een eindeloze contemplatie van de kosmos. Een contemplatie die de objecten en substanties niet afzonderlijk behandelt, maar die alle nuances recht doet, inclusief hun versmelting met de wereld, inclusief het samenvallen met hun substantie. We zullen nooit tot planten doordringen als we niet eerst begrijpen wat voor iets de wereld is.

2 De uitbreiding van het domein van het leven

Ze leven ver van de wereld der mensen, en van min of meer alle andere wezens. Deze segregatie is niet zo maar een culturele illusie, maar heeft een diepere natuur. De kern ervan bevindt zich in het metabolisme.

De overleving van vrijwel alle levende wezens veronderstelt het bestaan van andere wezens: iedere levensvorm klampt zich vast aan het bestaan van ander leven op aard. De mens heeft door dieren en planten voortgebracht leven nodig. Hogere diersoorten zouden niet overleven zonder het leven dat ze ononderbroken in de vorm van voedsel aan elkaar doorgeven. Leven is in essentie leven van andermans leven: in en via het leven dat anderen wisten te bouwen of uit te vinden. Het domein van het levende wezen wordt gekenmerkt door een soort parasitisme of universeel kannibalisme: het voedt zich met zichzelf, neemt enkel zichzelf waar, en heeft leven nodig om andere bestaansvormen en -modi te ontwikkelen. Alsof het leven in zijn meest complexe en uitgesproken vorm nooit iets anders is geweest dan een reusachtige tautologie van de kosmos: het veronderstelt enkel zichzelf, brengt enkel zichzelf voort. Precies daarom is het leven enkel aan de hand van het leven zelf te verklaren. Planten vormen de enige barst in deze zelfreferentialiteit van het leven.

In dit licht lijkt het hogere leven nooit rechtstreeks verbonden te zijn geweest met een wereld zonder leven: de eerste omgeving van al wat leeft, is die van de